

TEKST Addo van der Eijk

Harssensbosch brengt rijke historie tot leven

Wie van de stad Groningen naar het noorden rijdt, ziet vóór Adorp links in het vlakke land een vervallen boerderijtje liggen. Het gebouw staat op het borgterrein Harssensbosch, dat de komende tijd door de Stichting Het Groninger Landschap stevig onder handen wordt genomen.

Rayonbeheerder Noord Vincent Fennis

De boerderij ligt er verlaten bij. Eenzaam, omringd door groene weilanden. Niet altijd is het hier zo stil en vredig geweest. Vijfhonderd jaar geleden liepen op deze plek de jonkheren en -vrouwen van de Ommerlander adel. Ze woonden in borg Harssens, een gebouw van twee verdiepingen met bovenop een toren. Misschien waren ze net op weg naar de kerk, die achter de borg stond, en passeerden ze onderwijl de pastorie en enkele boerderijen. Al die gebouwen bestaan niet meer, maar de restanten in de vorm van grachten en wallen liggen er nog als stille getuigen. In de verte komt Vincent Fennis, rayonbeheerder van de Stichting Het Groninger Landschap, aangelopen. De wind giert over het land. Het weiland naast hem leek vanaf de provinciale weg vlak en groen. Maar nu we dichtbij zijn, oogt het meer als een golfbaan met verhogingen, laagtes en waterpartijen. 'Op dit kleine stukje land vind je de sporen terug van 2500 jaar bewoning', vertelt Fennis. Hij wijst naar de hoogste bult, en zegt: 'Kijk, daar begon het, toen een boerengezin zich in het kwelderlandschap op de oeverwal van de Hunze vestigde. Zo ontstond een huiswierde, die in de 13e eeuw uitgroeide tot een dorpswierde met onder andere een steenhuis. Het borgterrein even verderop, waar nu het vervallen boerderijtje staat, verrees pas twee eeuwen later.'

Instorten

We wandelen naar het borgterrein, waarvan de contouren vooral vanuit de lucht goed zichtbaar zijn. Twee strakke rechthoeken verraden de ligging van de binnen- en de buitengracht. Precies in het midden van de binnenste rechthoek lag vroeger de borg, vlak daarnaast staat nu de boerderij, die is gebouwd op de fundamenten van één van de twee schathuizen. De boerderij staat op instorten. Ook nadat de Stichting Het Groninger Landschap het terrein in 1990 in eigendom kreeg, werd er nog geboerd. Maar sinds de laatste bewoner in 2001 het gebouw verliet, ging het verval snel. Fennis stapt door het raam naar binnen. De woonkamer ligt bezaaid met puin. Toch springen de authentieke elementen onmiddellijk in het oog. Fennis toont de oude schouw, twee bedsteden en houten steunbalken, die vermoedelijk nog uit de oude borg komen. Achter in de boerderij belanden we in de oude grupstal. Fennis raapt een rode baksteen op. Door een gat in de achterwand wijst hij naar de twee bulten honderd meter verderop in het weiland. 'Deze kloostermop is waarschijnlijk daar gebakken, in één van de twee eeuwenoude veldovens.'

Arrangement

Verloopt de restauratie volgens plan, dan slapen in de toekomst weer mensen in de boerderij. Geen permanente bewoners, maar recreanten die daarvoor bij de Stichting Het Groninger Landschap een arrangement hebben geboekt. Fennis: 'De inrichting wordt sober, maar stijlvol. We brengen de sfeer van rond 1900 terug, toen boer Slopsema hier woonde. Nieuwere delen, zoals de bijgebouwen, breken we af.' De restauratie maakt deel uit van een grote opknapbeurt van het hele borgterrein. Fennis somt de werkzaamheden op: 'De plek waar de borg stond, hogen we op. De gracht, momenteel volgegroeid met riet, baggeren we uit. Bij de weg komt een parkeerplaats, en her en der plaatsen we informatieborden om de rijke historie uit te leggen. Door het terrein uit de 13e eeuw loopt een historisch pad, dat we weer in ere gaan herstellen.' Omdat het borgterrein een beschermd archeologisch monument is, moet het graven en opruimen uiterst voorzichtig gebeuren. 'Een archeoloog zal continu bij het werk aanwezig zijn. Eerder zijn hier in de bodem scherven gevonden van Romeins aardewerk.'

Weidevogels

Als één van de recreatieve voorzieningen noemt Fennis het fietspad, dat vanuit de Koningslaagte wordt doorgetrokken langs het Harssensbosch naar de Paddepoelsterweg. Het pad doorsnijdt de weilanden in het Reitdiepgebied, en wordt daarom tijdens het broedseizoen van half maart tot half juli afgesloten. Want behalve met de recreant heeft Fennis ook rekening te houden met de weidevogels. 'Er komt door

Informatieavond

De informatieavond over Harssensbosch is druk bezocht. Ruim 140 belangstellenden kwamen donderdagavond 13 januari jl. bijeen in Sauwerd, waar Fennis een toelichting gaf op de plannen. Ook de heer Zeevalking, wethouder van de gemeente Winsum, en de heer Brouwer van Stichting Heerlijkheid Harssens verzorgden een inleiding. Nadien ontstond een levendige discussie. Fennis benadrukte tijdens de avond dat de inrichting zorgvuldig zal gebeuren, en dat rekening wordt gehouden met verschillende belangen die er spelen. 'Harssensbosch en de omliggende weilanden zijn belangrijk: voor de cultuurhistorische waarden, voor de weidevogels én voor de recreant die wil fietsen en wandelen. Wij willen graag de verschillende mogelijkheden in het gebied combineren.'

Grutto / © KINA

het Harssensbosch een scherpe scheiding tussen recreatie en natuur. Tussen de boerderij en de openbare weg krijgt de recreant volop de mogelijkheid om te genieten van de natuur en de historie. De rest van onze terreinen hier - zo'n 390 hectare dat in het kader van Herinrichting Sauwerd tot 2006 zal groeien tot 470 hectare - reserveren we voor de weidevogels, die daar in alle rust hun jongen mogen grootbrengen.'

Bezoekers kunnen het natuurgebied straks overzien vanuit een uitkijkvoorziening, die tegen de achterzijde van de boerderij wordt gebouwd. Deze krijgt een eigen ingang en een toilet. 's Winters zien de vogelaars wellicht grote groepen goudplevieren. Net als rond 1900, toen boer Slopsema als wilsterflapper de kost verdiende. Met een lokvogel en een wilsterfluit lokte hij de goudplevieren, om ze vervolgens met een net te vangen. Deze jachtmethode behoort tot het verleden. En dat is maar goed ook, want het gaat slecht met de weidevogels. Vooral de grutto neemt schrikbarend af. In Nederland daalde het aantal paartjes de afgelopen jaren van ruim 100.000 naar 40.000. En dan te bedenken dat de helft van de wereldpopulatie in ons land broedt. Voor het beheer van de natuurterreinen plaatst Fennis de grutto daarom op een voetstuk. 'Wij kiezen voor een gruttovriendelijk beheer', zegt hij stellig.

Mozaïekbeheer

Natuurbeheer en grutto's gaan niet per definitie goed samen. Dat blijkt ook in het Reitdiepgebied, waar ondanks de vele aankopen van natuurterreinen de populatie sterk afnam. Het gevoerde beheer pakte de afgelopen jaren positief uit voor de vegetatie, de watersnippen en de kwartelkoningen, maar ging ten koste van weidevogels als de grutto. 'Grutto's zijn enorm kieskeurig', legt Fennis uit. 'Ze hebben voldoende afwisseling nodig van gemaaid en ongemaaid grasland. Dit jaar starten we daarom met een nieuwe vorm van beheer, dat mozaïekbeheer wordt genoemd. Voortaan maaien we

de graslanden niet in één keer, maar in fasen, zodat in mei en juni percelen met lang gras overblijven. De gruttojongen kunnen daar veilig opgroeien.' Behalve een ander maai-beleid gaat Fennis ook meer bemesten. 'Door de overgang van boerenland naar natuurgebied werd de grond voedselarm, terwijl grutto's juist van veel wormen houden. Komend jaar brengen we meer stalmest op het land aan. Daarnaast verhogen we plaatselijk het waterpeil, want ook daar houden grutto's van.' Ook al lijken de eerste resultaten van het mozaïekbeheer elders succesvol, toch staat deze beheervorm nog in de kinderschoenen. Om van het experiment te leren, volgen de vrijwillig medewerkers van het Reitdiepteam in 2005 de grutto's op de voet. 'Hopelijk blijkt het dé oplossing om de grutto van de ondergang te redden', aldus Fennis. Niet alleen het Harssensbosch, ook de rest van het Reitdiepgebied staat volop in de belangstelling. Fennis werkt aan een Reitdiepvisie, waarin exact staat wat de Stichting Het Groninger Landschap wil met het gebied. 'We willen waar mogelijk een gebiedseigen waterhuishouding creëren, zodat de waterstand in de winter omhoog kan - zonder dat de boeren daar overlast van ondervinden. Andere plannen zijn: het verbouwen van onze boerderij in Noorderhogebrug tot bezoekerscentrum, het verspijkeren van onze beheerboerderij in Garnwerd tot potstal en het inrichten van het kerkje van Klein Wetsinge als informatiepunt.'

